

Een koopman in Venetië. Een Italiaans-Nederlands gespreksboekje uit de late Middeleeuwen / uitgegeven door José de Bruijn-van der Helm, Fons van Buuren, Maria van Donckelaar, Gisela Gerritsen-Geywitz en Orlanda Lie in samenwerking met Ria Jansen-Sieben en José van Aelst. – Hilversum: Verloren, 2001. – 348 p.: ill. (Middelnederlandse tekstedities 7) ISBN 90-6550-644-6 Prijs: € 28,-

In 1895 vermeldde Karel de Flou en Edward Gaillard in hun *Beschrijving van Middelnederlandse handschriften die in Engeland bewaard worden* een *Italiaansch-Nederlandsch Gespreksboek* dat, naast andere handschriften, in aanmerking moest komen voor een aanvraag tot uitlening 'ten einde ze af te schrijven om onder de uitgaven des Genootschaps [de Koninklijke Vlaamse Academie voor taal- en letterkunde, S.C.] opgenomen te worden'. Het gespreksboek bevond zich in goed gezelschap: De Flou en Gaillard bevalen aandacht te schenken aan *Die Tafel van den Kersten Ghebove*, Jan van Ruusbroec, *Het Scaecspel*, *Lucidarius*, *Sydrac* en het *Cartularium van Herne* aan.

Enkele Utrechtse mediëvisten bundelden in 1993 hun krachten en maakten een begin met de voorbereiding van de editie, die de kern vormt van *Een koopman in Venetië*. De italianisten José de Bruijn-van der Helm en Maria Donckelaar, de medionederlandici Fons van Buuren en Orlanda Lie, de paleografe en codicologe Gisela Gerritsen-Geywitz werkten samen aan de editie van de middeleeuwse tekst, hertaald in het Italiaans en in het Nederlands en voorafgegaan door een uitputtende studie van het handschrift (British Library, Add. 10802), van het tweetalige gespreksboek en van socio-culturele context waarin de tekst hoogstwaarschijnlijk is ontstaan.

Het laat-vijftiende-eeuwse gespreksboek bestaat uit 1502 eenregelige zinnetjes, in het Italiaans en in het Nederlands, gevolgd een Italiaanse brief. De editoren hebben de regelparen, een ogenschijnlijk onsamenhangend geheel, in hun editie geclusterd. Na enkele 'Inleidende wijsheden', volgen een 'Gesprek verkoopster en koper', een reeks 'Wijze lessen', een 'Gesprek tussen meester en dienaar', opnieuw 'Wijze lessen', een 'Gesprek van twee vrienden: oudere vriend en jonge vriend', een 'Gesprek Italiaanse koopman en Nederlandse koopman' en tot slot een 'Monoloog Nederlandse koopman'. De geëditteerde tekst is voorzien van historische, paleografische en taalkundige aantekeningen en wordt afgesloten door een register, waarin aardrijkskundige namen, grammaticale verschijnselen, eigennamen, Italiaanse en Nederlandse woorden zijn opgenomen.

Het laatmiddeleeuwse Italiaans en Nederlands zijn aan een taalkundige studie onderworpen: de analyse van het Italiaans wijst in de richting van Veneto en het Nederlands naar Brabant. De moedertaal van de auteur, hoogstwaarschijnlijk tevens de kopiist van het handschrift, is het Brabants, zoals de spelfouten en de verschrijvingen in het Italiaans aantonen. Het gespreksboekje, concluderen de editoren, moet in Venetië zijn geschreven door een daar residerende Brabantse koopman, wellicht om zelf Italiaans te leren en te oefenen.

Sabrina Corbellini

Bewegende beelden : Pygmalion en het beeld van de literatuur van de Nederlandse Verlichting / rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar in de Oudere Nederlandse Letterkunde aan de Faculteit der Letteren van de Katholieke Universiteit Nijmegen op 22 mei 2001 door André Hanou.- Nijmegen: Vantilt, 2001.- 31 p.: 21,5 cm.

ISBN 90-75697-59-7 Niet afzonderlijk leverbaar

Ook afgedrukt in Nederlandse literatuur van de Verlichting (1670-1830) / André Hanou. Nijmegen : Vantilt, 2002, p. 9-25, ISBN 90-75697-62-7, € 22,50

De Nijmeegse inaugurele rede van André Hanou bestaat uit twee onderdelen. In de eerste helft wordt het Galathea-thema uit de Pygmalion-mythe belicht, dat in allerlei vormen populair was in de achttiende eeuw, zowel nationaal als internationaal. De beeldhouwer, aldus het ovidiaanse verhaal, heeft een meisjesbeeld gemaakt en wordt daar verliefd op. Door toedoen van Venus komt het beeld tot leven en het beantwoordt zijn liefde. De populariteit van het thema tijdens de Verlichting wordt door Hanou gerelateerd aan de destijds groeiende belangstelling voor individualiteit, creativiteit en de ware aard van de mens.

Met een metaforische wending in zijn betoog stelt Hanou vervolgens: 'in de [Nederlandse] literatuur van de Verlichting zien we de beelden leren lopen' (p. 12). Galathea, 'onze nationale Verlichting' (p. 13) is zich 'tijdens onze lange achttiende eeuw bewust geworden van eigen bestaan en leven' om daarvan rekenschap af te leggen in een onvatbare hoeveelheid teksten (p. 12). Teleurgesteld constateert de auteur dat de algemene waardering voor deze periode in het onderwijs en de essayistiek onder de maat blijft. In weerwil van de spannende ontdekkingen over deze dynamische tijd die de wetenschap in de afgelopen decennia heeft gedaan, wordt algemeen nog altijd het stereotype herhaald van een verstarde, verfranse pruikentijd.

Hanou besluit zijn rede met een pleidooi voor een verstaanbaar en aanstekelijk wetenschappelijk betoog over de rijke historische cultuur van ons land. Zelf heeft hij in ieder geval een vlotte tekst geschreven en uitgesproken, die overigens bij acribische lezing nogal wat vragen onbeantwoord laat. Wat bedoelt hij in overdrachtelijke zin *precies* met Galathea? De Nederlandse cultuur van de achttiende eeuw, de Nederlandse Verlichting, de literatuur van die Verlichting, de hele massa teksten die toen zijn geschreven, of nog iets anders? Men krijgt sterk de indruk dat de metaforiek nogal eens op de loop gaat met de exacte gedachte. Op p. 12 bijvoorbeeld: 'De Verlichting is een tijd waarin het geluid wordt toegevoegd aan de stomme film.' Nu is het al bedenkelijk als je de kennelijke rijkdom van de achttiende eeuw moet verduidelijken met een anachronisme, maar waarschijnlijk is de mededeling 'er komt iets totaal nieuws bij iets reeds bestaands.' De eerder uitgelegde boodschap van het Galathea-verhaal luidde: 'er bestond iets verstarde (de cultuur van voor de Verlichting) en dat kwam tot leven en beweging.' Maar het typische van een film, stom of niet, is naar ieders beleving dat-ie op fascinerende wijze beweegt en dat ook altijd al heeft gedaan. Was beweging in Galathea's context door Hanou dus eerst nadrukkelijk gecodeerd als teken van het dynamisch-nieuwe, in die onhandige filmmetafoor wordt het bewegen ineens als kenmerk van het oude, onvolledige en overwonnene opgevoerd.

Bijna onvergeeflijk voor een neerlandicus en literatuurwetenschapper is de klakkeloze identificatie van de persoon van de dichter Hubert Korneliszoon Poot met het lyrisch ik in een van zijn mythologische gedichten (p. 6). Over de mogelijkheden van dat gedicht, en over de mislagen van zo'n interpretatie werd ruim dertig jaar geleden al gedebatteerd (Geerars, Schenkeveld-van der Dussen, Paasman). Ik beschouw de discussie van destijds nog altijd als een hoogtepunt in de bestudering van de achttiende-eeuwse literatuur. Jammer dat Hanou doet alsof hij dat nooit gelezen heeft. Jammer dat er over deze interessante rede toch zoveel te mopperen valt.

Arie Jan Gelderblom

Professoren hier is de laatste gnostieker. Paul van Ostaijen tussen schilderkunst en mystiek / Jef Bogman. – Nijmegen : Vantilt, 2002. –176 p. ; 25 cm
ISBN 90-7569-57-0 Prijs: € 25,-

Aan de stroom van publicaties over Paul van Ostaijen is enige tijd geleden een nieuwe studie toegevoegd: *Professoren hier is de laatste gnostieker. Paul van Ostaijen tussen schilderkunst en mystiek* van de hand van Jef Bogman, die in 1991 een proefschrift schreef over Van Ostaijens *Bezette stad*. Het onderwerp van Bogmans nieuwe boek is Van Ostaijens bundel *De Feesten van Angst en Pijn*, in mei 1921 in Berlijn door Van Ostaijen samengesteld. Van de bundel bestaat alleen een handgeschreven exemplaar, opgedragen aan zijn vriend Oscar Jespers (in facsimile opgenomen in het *Verzameld werk*). Bogman gaat in zijn studie in op Van Ostaijens verblijf in Berlijn van oktober 1918 tot en met mei 1921. Hij laat zien welke boeken Van Ostaijen in die periode las, wie hij ontmoette, welke kunstwerken hij zag en hoe hij dit alles 'verwerkte' in zijn bundel *De Feesten van Angst en Pijn*. Daarbij kan Bogman steunen op een aantal studies die al eerder verschenen zijn, zoals die van Hadermann en Borgers. Het is overigens opmerkelijk dat Bogman niet verwijst naar Thomas Vaessens' Utrechtse proefschrift over Van Ostaijen uit 1998. Daarin werd immers ook een en ander geschreven over Van Ostaijen, mystiek en gnostiek.

Bogman maakt in zijn studie ook gebruik van nieuw materiaal, zoals opgedoken brieven en boeken uit het voormalige bezit van Van Ostaijen. Het gaat daarbij vooral om boeken over mystiek en gnostiek, waaronder Salomo Friedländers *Schöpferische Indifferenz* (door Bogman